

не життєво необхідними. Держава має забезпечити право на свободу совісті та релігій, діяльності віруючої людини і релігійної громади. Зв'язок між державою і конкретною особою чи церквою, як правило, не передбачає включення до цієї системи відносин міжрелігійні чи міжцерковні взаємини. Чи є вони об'єктом державного інтересу, а відповідно і державно-церковної політики? Чи зацікавлені самі церкви і їхні парафіяни у мирі і спокої в релігійній сфері?

Діалог, в тому числі міжрелігійний, – це шлях для створення нового цілісного світу, який не зможе існувати в ситуації постійного змагання в ньому економічних інтересів чи політичних теорій і систем. Єдність такому світу не забезпечить ні метанаука, ні універсальна технологія. Навіть релігії не здатні привести до тріумфу взаєморозуміння між людьми. Спільне відчуття присутності надприродного їх не об'єднає, оскільки занадто несхожими є зовнішні маніфестації цих відчуттів. Що ж покласти в основу цього єдиного світу? Відповідь на це питання шукають учасники діалогу, пропонуючи почати з малого - з поваги, а отже довіри один одному.

О.Недавня*

МІЖКОНФЕСІЙНА ВЗАЄМОДІЯ ПІД ЧАС ВИБОРІВ ПРЕЗИДЕНТА УКРАЇНИ 2004 РОКУ: ВИКЛИКИ Й ВІДГУКИ

Релігійно-церковні фактори у перипетіях виборчого процесу 2004 року в Україні та Помаранчевої революції знаходяться нині в центрі уваги релігієзнавців.¹ Серед різних аспектів тої чи іншої діяльності церковних чинників варта окремого аналізу, зокрема, міжконфесійна взаємодія, оскільки нові суспільні виклики спонукали шукати чи розвивати й відповідні нові форми й підходи до неї.

Суспільні проблеми вже неодноразово були предметом спільного занепокоєння, піклування та застережень діючих в Україні Церков. Але, крім особливої гостроти, небувалої масштабності й резонансності подій навколо виборів Президента України, цього разу, як ніколи раніше, ситуація водночас ускладнилася та означилася явним заангажуванням ієрархії Української Православної Церкви Московського Патріархату на користь провладного кандидата. Цього разу потреба спільних дій Церков не стосувалася виключно таких “язв” суспільства, які витворилися, зокрема, тому, що Церквам довгий час не давали виховувати народ (а відтак, до появи цих язв вони наче б і непричетні, та совістять “зверху” чи “збоку”). На чотирнадцятому році української незалежності й церковного відновлення межа “хворі-здорові” пройшла й через віруючих, і через клір, причому в УПЦ МП перших виявилось більше, ніж других, а серед “лікарів” – зокрема багато людей зовсім невоцерковлених.

У таких реаліях церковні провідники постали перед непростим завданням: з одного боку, не складно єднатися без тієї Церкви, яка й зазвичай не бере участі у спільних богослужіннях з “неканонічними та еретиками”, а з іншого – в атмосфері згуртування проти суспільного зла (неправди, тиску, переслідувань), а потім – й небувалого піднесення зі “зброєю” любові, логічно не відкидати нікого, підтримувати поодиноких тих з УПЦ МП, хто висловлювався проти ганебної служби Януковичу,² знаходити форми співпраці з хоча б “нейтральними” представниками цієї Церкви чи виступаючими за мир і злагоду

* Старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С.Сковороди НАН України, к.філос.н.

¹ Саган О. Церкви України обирають президента // <http://ua.proua.com/analitic/2004/10/08/101054.html>.

² Протоіерей Сергій Иваненко-Коленда: “Они говорят, им нельзя рисковать, потому что у них есть дом...” // <http://maidan.org.ua/static/mai/1103130442.html>.

взагалі.¹

Аналізуючи нижче відповідні досягнення міжконфесійної взаємодії, зазначимо, що її, напевно, найреалістичною ілюстрацією є численні фоторепортажі та телекартинки з Майдану та прилеглої території, на яких увічнені поруч спільні молебні з участю священників й мирян різних конфесій (в тому числі й УПЦ МП), такі ж спільні ділення хлібом насущним – та перманентні, хоч і нечисленні, проянуковичівські “хресні ходи” братчиків тої ж Церкви,² які безперешкодно проходили через помаранчеве море. Адже, якщо співпраця на рівні керівництва Церков (спільні звернення й молебні) принаймні на момент їх реалізації виглядала узгодженою, то поза Майданівською сценою й шпальтами ЗМІ та взаємодія, що відбувалася “в низах” (хоч, зрозуміло, для когось й не без виховного впливу чи заохочення Церков), була як практично братською, так і у вигляді односторонніх спроб: помаранчеві намагалися переконати “хрестоходців” (без видимого результату), чи хоча б толерантно розступалися для їх проходу.

Проте і спільні Звернення давалися спершу непросто. На відповідні спонукання з боку державних структур Церкви, траплялося, реагували алергічно – вірогідно, вже “заскочені” попереднім тиском чи то “запрошеннями” з боку влади. Так, ініційоване Державним комітетом у справах релігій Звернення Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій до українського народу напередодні виборів Президента України, що з’явилося 27 жовтня 2004 р. та було підписане не всіма її членами,³ було вже 29 жовтня 2004 р. публічно заперечене як непогоджене належним чином на цій Раді. Втім, крім наведених формальних порушень, не виключено, що поруч із погано завуальованим “одобрямсом” старій владі шляхом цілком передбачуваних благопристойних закликів продовжувати мирний, спокійний, стабільний розвиток України (!), проявити виваженість під час виборів, у цьому Зверненні не всіх керівних представників Церков влаштував ще й фрагмент “нас непокоїть нагнітання невинуватих пристрастей навколо виборів Президента України, намагання внести розбрат, **вивести людей на вулиці** задля досягнення **своїх невинуватих** цілей. Очевидно, що ці спроби приречені, але своє зле діло – сіяння нервозності, непевності, невір’я – вони можуть зробити.”

Проте, ряд християнських Церков, спостерігаючи розвиток політичної ситуації, спромоглися на низку дійсно полагоджених спільних звернень із закликами до чесних виборів, осудженнями фальсифікацій та підтримкою тих, хто захищав своє право вибору. Напередодні другого туру виборів оголосили Звернення до народу України⁴ ієрархи УПЦ КП, УГКЦ, РКЦ, Церкви Християн віри євангельської України та Української євангельської Церкви. 17 листопада ті ж представники виступили із заявою про неприпустимість втягування Церков у політику.⁵ 23 листопада реакцією на проблемне проведення другого туру виборів Президента та початок Помаранчевої революції стало наступне Звернення до українського народу з підтримкою демократичного руху тих само “підписантів”, до яких прилучився глава Української Лютеранської Церкви. Вони ж звернулися 29 листопада й до Президента Л.Д.Кучми, як гаранта Конституції, із закликом забезпечити громадянам України справді вільне волевиявлення⁶. Нарешті, напередодні переголосування другого туру виборів представники вище зазначених Церков, до яких приєдналися керівники Братства незалежних Церков і місій євангельських християн-баптистів, оголосили ще одне

¹ Не всі священники Московського Патріархату обслуговують Януковича // <http://maidan.org.ua/static/news/1103642318.html>.

² www.livejournal.com/community/2004_vybory_ua/634096.html?mode=reply.

³ Не підписали керівники УПЦ КП, УГКЦ, РКЦ в Україні, Всеукраїнського союзу церков християн віри євангельської-п’ятидесятників, Української Християнської Євангельської Церкви та Об’єднання юдейських релігійних організацій України.

⁴ Бюлетень релігійної інформації. – 2004. - № 11 (листопад). – С. 2-4.

⁵ Там само. – С. 4-5.

⁶ Там само. - № 12 (грудень). – С. 3-4.

Звернення до українського народу.¹

Мали також місце окремі факти міжконфесійної взаємодії на рівні “середніх” ланок у регіональних виявах. Наприклад, після другого туру виборів всі керівники християнських Церков Одещини, окрім УПЦ МП, оприлюднили Звернення до громадян України, в якому констатували факт фальсифікації, закликали винуватців покаятися, а всіх – відстоювати правду, керуючись Ісусовим “пізнайте їх за плодами їхніми”.² А у Львові відбувся екуменічний молебень за справедливе рішення Верховного Суду України, який розглядав скарги на ці фальсифікації. Служили молебень Глава УГКЦ Любомир Гузар, єпископ Львівський РКЦУ Мар’ян Бучек та єпископ Львівський УАПЦ Макарій (Мелетич).³

Особливою сторінкою, зокрема й у практиці міжконфесійної взаємодії, став феномен Майдану. Досі Церкви, якщо мали досвід спільних дій, то це були переважно або спільні звернення їх провідників, або окремі соціальні проекти. Але Церква – це не тільки клір, а й миряни. На Майдані потреби соціальної допомоги у її матеріальних вимірах вирішувалися масою добровольців, які діяли самостійно або від робочих колективів (зокрема, бізнес-структур), так що в цьому церковні громади, групи віруючих могли долучитися, але бути одними з багатьох. Отже, об’єктивно не було особливої необхідності координувати відповідні зусилля представникам різних релігійних організацій. Тут вони діяли поруч з “колегами” та всіма іншими “помаранчевими”. Щоправда, в багатьох церковних ієрархів (та в деяких віруючих) був також досвід спільних суто релігійних заходів: молитов, посвячень, благословень, в когось – і богослужінь. Але такий досвід стосувався або якихось заздалегідь підготовлених урочистих короткотривалих подій, або випадків локального, місцевого значення з відносно невеликим та, як правило, переважно гомогенним складом рядових учасників.

Ситуація ж на Майдані була безпрецедентною. Під час перманентного мітингу, в пікетах та походах з гранично напруженим очікуванням провокацій та навіть танків, серед багатоденної стоми й серйозних побутових, психологічних, світоглядних випробовувань, найбільше, що могла зробити Церква, це дійсно допомогти піднятися (та врівноважено утриматися) на дусі. І для різноманітної в плані релігійно-церковних уподобань спільноти соратників було, напевно, досить важливо побачити й почути аналогічні, узгоджені, спільні дії, слова від церковних провідників. Тобто, було дуже бажано, щоб у виконанні своїх прямих і основних функцій Церкви діяли так само по-братньому, як і майданівці. І такі щоденні приклади люди побачили й почули.

Церкви для Майдану виголошували звернення – спільні та окремі. Кожен день під час Помаранчевої революції там розпочинався з богослужіння, яке проводили священники УПЦ КП, УГКЦ та РКЦ. На Майдані подекуди з’являлися і священники УПЦ МП. Але, як повідомили ведучі зі сцени, один з таких священників з Миколаївщини за свій виступ на Майдані був відлучений від Церкви.⁴ Слід зазначити, що взагалі на помітних масових народних акціях священнослужителі УПЦ МП якщо й були присутні серед “колег” в дуже рідкісних поодиноких випадках (як наприклад, священник з рідного села Ющенка в день спільних звернень представників основних Церков в Україні та народного обранця⁵), то вони не представляли цю Церкву офіційно й не говорили від її імені.

Багато з діючих в Україні церков (християнських та інших) надавали мітингуючим й іншу посильну допомогу, в тому числі індивідуальну духовну та просто людську. Молебні та служби Божі проводили католики і православні (в тому числі спільні), облаштували свої молитовні намети в районі Майдану п’ятидесятники та „Посольство Боже”. Переносну капличку для молінь за мир і злагоду поставила УПЦ МП (іронією долі, вона

¹ Там само. – С.4-5.

² Релігійна панорама. - 2004. № 11. – С. 3.

³ Бюлетень релігійної інформації. – 2004. - № 11. – С. 23.

⁴ Релігійна панорама. - 2004. - № 11. – С. 2.

⁵ Бюлетень релігійної інформації. – 2004. - № 12 (грудень). – С. 7.

була на шляху хрестових ходів деяких „блакитних” вірних цієї Церкви). В усіх цих місцях молитви можна було побачити людей різних конфесій (а також тих, хто не відносить себе до жодної).

Вже через пару днів Помаранчевої революції небачена масовість акцій зробила актуальною і будь-яку матеріальну допомогу її борцям на Майдані. І тут Церкви виявилися “у своїй стихії”. Вони надавали поміч мітингуючим їжею й одягом, можливістю відпочинку та ночівлі. На стенді Штабу ющенківців в Будинку профспілок оголошення про те, що таку допомогу можна отримати цілодобово, помістили вірні костелу святого Олександра та центральної київської синагоги. Віруючі-активісти розносили гарячі страви просто по Майдану, неопротестанти – водночас і багато власної преси та листівок. Окрім греко-католиків (чимало яких прибули із Західної України), на Майдані активні були й місцеві римо-католики. Багато днів перед самою сценою миряни й черниці молилися з великою фігурою Божої Матері на руках (єпископат РКЦ заохотив українських віруючих до щоденних молитов за чесні вибори на розарії). Треба відзначити, що в рядах мітингуючих були й представники керівництва та студентства й тих церков, які мали в цій ситуації стриманішу позицію, зокрема баптистів. Серед майданівців були й представники різних вітчизняних рідновірівських течій. Й одним з великих досягнень “помаранчевих” стало спільне духовне піднесення, якому допомогла, зокрема, і взаємодія Церков на Майдані та приязні міжконфесійні контакти.

Напередодні переголосування другого туру виборів нарешті з’явилися й окремі спроби спільних дій за участю представників низового духовенства УПЦ МП. Так, 21 грудня в Херсонській області було розповсюджене звернення дванадцяти священнослужителів УПЦ МП та УПЦ Київського Патріархату до віруючих Херсонської області, в якому вони закликали до чесних виборів. У Зверненні, зокрема, зазначалося, що “для Церкви нема тільки оранжєвих чи тільки біло-блакитних, а всі люди є діти Божі, наші брати й сестри у Христі”. Священнослужителі підкресливали, що “народ згуртувався та став великою нацією, якою має керувати справжній лідер, правдивий патріот нашого народу, який своєю незаплямованою репутацією знайде шлях до злагоди з Європою та віковичним сусідом – Росією, якого не зламав тиск влади, перед силою й мужністю якого виявилась безсилою навіть отрута. Нарешті, представники церков закликали віруючих: “26 грудня ми, як сотні тисяч людей на Майдані Незалежності, повинні піднятися з колін, перестати боятися і сказати тверде “Ні!” корупції, злочинам, цинізму й неправді, й рішуче “Так!” справедливості, економічному добробуту країни та добробуту кожного з нас, новому щасливому життю в ХХІ сторіччі”.

Що з уроків міжконфесійної взаємодії у порозумінні засвоїться, який досвід використовуватиметься – у верхах Церков і у віруючих? Чи обов’язково “чекати” наступних екстремальних ситуацій, щоб знов спромогтися на вияви братства й співпраці? Й чи обов’язково для них узгоджувати догматику, адже наявні наразі різниці не завадили взаємодії тій, що мала місце на “плацдармах” Помаранчевої революції? Ці та інші виклики, які поставили перед представниками Церков нові суспільні реалії, та відповіді на них, ще докладно вивчатимуться як теологами, так і релігієзнавцями і представниками інших суспільно-гуманітарних наук. Відрадно, що вже в перших спробах, які виходять від авторів “з середини” Церкви, присутній не лише натхненний, але й критичний аналіз дій Церков під час Помаранчевої революції. Наприклад, М.Маринovich у своєму інтерв’ю¹ Агенції релігійної інформації зауважив, разом із радістю бачити духовенство різних Церков на Майдані, випередження ним самими майданівцями у практичному єкуменізмі. Останнє, на його думку, може бути підставою для об’єднання Церков у дії – і не обов’язково адміністративно, що є вторинним. Маринovich вважає: якщо Церкви об’єдналися довколо суспільного служіння людині – вони є фактично єдині.

Та міжконфесійна співпраця, в тому числі й безпрецедентна, яка відбулася під час

¹ Агенція релігійної інформації. 2005.- №1 (31 січня).– С 22-23.

Помаранчевої революції, вже дала корисні плоди. Адже, спостерігаючи діяльність (чи бездіяльність) різних Церков, велика кількість віруючих, шукаючих віру та просто небайдужих до духовного життя людей отримала реальну, переконливу інформацію про те, “хто є хто”, позбулася застарілих чи й взагалі неадекватних стереотипів. Можливо, що ці люди тепер посприяють тому, що церковне відродження відбуватиметься більше не у цифрах, а у якісних духовних змінах, тоді як у спробах єднання Церков буде менше богословсько-теоретичних суперечок й більше узгоджень практичних дій з реалізації своєї частки співвідповідальності за зміст та напрямок суспільного розвитку України.

Ю.Решетніков*

МІЖДЕНОМІНАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ В ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКОМУ І НЕОПРОТЕСТАНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Демократія, частиною якої є свобода совісті, відкриває перед релігійними організаціями нові можливості для їхньої діяльності. З іншого боку, ця свобода зобов'язує їх боротися за душі на рівних умовах. В цьому відношенні демократія є випробуванням для кожної релігійної течії. Їх виживання і майбутнє поширення мають залежати від переконливості їхньої проповіді та щирості віри їхніх послідовників.¹

З іншого боку, загальновідомим фактом є полірелігійність українського суспільства, зумовлена величезним розмаїттям існуючих в Україні релігійних течій. Скажімо, лише пізньопротестантський (для зручності будемо зараховувати до нього й неопротестантів, адже вони є генеалогічно пов'язаними) спектр представлений в Україні баптистськими і близькими до них євангельськими, п'ятдесятницькими, адвентистськими та харизматичними громадами. Крім того, релігійні течії в Україні презентуються, як правило, не одним якимось релігійним об'єднанням, а кількома, що, звичайно, ставить на порядок денний питання взаємовідносин не лише між різними релігійними течіями, але й про взаємовідносини різних організаційних утворень в межах однієї релігійної течії. Так, скажімо, баптисти представлені в Україні трьома союзами (Всеукраїнський Союз Об'єднань євангельських християн-баптистів, Міжнародна Рада церков ЄХБ, Братство незалежних церков і місій ЄХБ); євангельські християни – щонайменш двома союзами (Асоціація місіонерських церков євангельських християн України та Собор незалежних церков євангельських християн); п'ятидесятники в Україні також поділені на декілька союзів, серед яких найбільшими є Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської (п'ятидесятників), Союз вільних Церков Християн євангельської віри, Церква євангельських християн в дусі апостолів, Союз Церкви Божої в Україні, Церква Божа в пророцтвах, Об'єднана церква християн віри євангельської; харизматичні церкви укладають щонайменш 4 об'єднання. Адвентисти мають два свої союзи². Зазначене певним чином окреслює сучасні українські умови розбудови міжцерковних відносин, зокрема у пізньопротестантському середовищі. Виходячи з того, що пізньопротестантські громади за статистичними відомостями Державного комітету України у справах релігій складають більше 28 відсотків від релігійної мережі в

* Проректор з навчальної та наукової роботи Київського Християнського Університету, к.філос.н.

¹ Див.: Вітті Д. Християнство і демократія у глобальному контексті // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. – Т. 1. – Львів, 2000. – С. 52

² Звіт Державного комітету України у справах релігій за 2004 р. // [http:// www.derzhkomrelig.gov.ua/ info _ zvit_2004.html](http://www.derzhkomrelig.gov.ua/info_zvit_2004.html)